

A norm, which gives spouses the right to draw up a joint will, is progressive by nature because expanding the genetic capacity of citizens. However, divisiveness and inconsistency at the legislative level of implementing in legal practice this type of will do not give notaries the possibility to protect properly the will declaration of each of the spouses and to prevent the undesirable consequences of this transaction in future. On the other hand, we believe that this allows you to make a preliminary conclusion that the practical capacity of the institution of a joint will, as well as its nature, is subject to an additional study for further evaluating the effectiveness of its application and ways of improvement.

Key words: *testamentary disposition, unilateral deal, will, conjoints, a common joint property of spouses, conjoints will, deviser.*

Стаття надійшла 30 червня 2016 р.

УДК 346.2:334.722.8

О. А. Туркот

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ

Запропоновано доктринальне визначення поняття «протиправне встановлення контролю над акціонерним товариством (рейдерство)», а також внесення його в законодавство. Виокремлено органи, які здійснюють захист від посягань на майно та органи управління акціонерного товариства. Перелічено заходи, на які потрібно зважати суб'єктам господарювання задля попередження рейдерських атак і вчинення дій з метою захисту майна та органів управління у разі посягань на акціонерне товариство.

Ключові слова: *правовий захист, акціонерне товариство, рейдерство, майно, органи управління.*

Постановка проблеми. Уже впродовж тривалого часу в Україні набуває розмаху та нових форм так зване рейдерство. Від нього не захищені ні малий, ні середній чи великий бізнес, ні підприємства державної, ані приватної форм власності. Способи захоплення стають дедалі досконалішими. Тому керівництво фірми не має змоги підготуватись та бути захищеним від рейдерських атак. Слід наголосити, що таке явище стає все більш масштабним.

Стан дослідження. Питання протидії незаконним поглинанням і силовим захопленням майна акціонерних товариств (далі – АТ) обго-

ворюють на засіданнях круглих столів, конференціях, а також у науковій та публіцистичній літературі. Проблематиці подолання протиправного встановлення контролю над АТ та/чи його майном присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема П. Астахов, А. Берлач, Ю. Борисов, Д. Депаффіліс, Д. Зеркалов, З. Тарханова, М. Фаєнсоєн. Дослідженню причин поширення корпоративних загарбань приділяли увагу такі українські дослідники, як О. Беліков, З. Варналій, Д. Зеркалов, О. Коваль, О. Медведько, О. Пашенко, І. Селіванова, І. Шустік та інші. Окремі аспекти питань протидії рейдерству розкрито в публікаціях С. Анісімова, О. Белікова, В. Білошапки, О. Гарагонича, Н. Гуторової, Б. Дерев'янка, Д. Зеркалова, В. Полякова, Д. Черниха. Проте пошук нових способів господарсько-правового захисту АТ від посягань на їхнє майно та їхні органи управління вимагає окремого комплексного дослідження.

Метою статті є спроба визначення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» та аналіз індивідуальних заходів суб'єктів господарювання щодо правового захисту майна й органів управління АТ від посягань.

Виклад основних положень. Незаконні поглинання та силові захоплення майна АТ сьогодні стали звичним явищем в Україні. Саме організаційно-правова форма АТ виявилася найвразливішою перед нападами зловмисників, яких в економічній та публіцистичній літературі звуть рейдерами. Будь-яке АТ може стати об'єктом рейдерської атаки або економічного шантажу. Демократичний характер управління АТ (1 акція – 1 голос), позитивні процедури емісії, купівлі-продажу акцій та їх пакетів приваблюють до себе шахраїв і злочинців. В результаті таких дій економіка країни позбавляється інвестиційної привабливості, а недержавні суб'єкти господарювання – впевненості у майновій безпеці в майбутньому.

Необхідно зазначити, що в Україні передбачено кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. У 2013 році набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (далі – Закон), яким внесено відповідні зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України). У ст. 206.2 КК України встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їхніх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Переконані, що встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у такому вигляді не здатне забезпечити належного захисту від рейдерів. Вважаємо, що відповідальність рейдерів за протиправне заволодіння акціями чи майном суб'єктів господарювання – завдяки названому Закону – буде більш м'якою, ніж це зараз передбачено на основі різних статей КК України. Можна висловити сумнів з приводу скерування названого Закону на боротьбу із рейдерством. Тому запропоновані зміни потребують внесення поправок, спрямованих на посилення відповідальності та визначення у запропонованій статті КК України інших ознак, притаманних рейдерству.

Також вважаємо важливою пропозицію про встановлення і застосування заходів відповідальності уже за саму організацію рейдерського нападу. Рекомендуємо внести зміни до законодавства щодо запровадження усіченого складу злочину, передбаченого ст. 206.2 КК України, шляхом криміналізації уже перших дій, які вчиняють рейдери.

Впевнені, що вказане визначення поняття у ст. 206.2 КК України потребує доопрацювання та уточнення з метою усунення колізій між ним та нормами різних актів господарського законодавства. На нашу думку, слід розтлумачити, що саме варто розуміти під протиправним встановленням контролю над АТ (рейдерством), запропонувати та внести відповідні доповнення і зміни до законодавства. У визначенні повинні бути ознаки і форми протиправного встановлення контролю та перелік дій, які застосовують рейдери. Завдяки чітко прописаним ознакам, формам та переліку дій при рейдерстві з'явиться можливість для встановлення повноцінної системи захисту АТ.

Підавши аналізу довідковій джерела, результати наукових досліджень, а також нормативно-правові акти (далі – НПА), можна запропонувати таке доктринальне визначення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою їх захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпорядження майном із застосуванням: погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкупу; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання

документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконного використання інсайдерської інформації; інших суспільно небезпечних діянь, що порушують права і законні інтереси акціонерів і завдають їм економічного та інших видів збитків.

Пропонуємо внести поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній нами редакції до Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – ЗУ «Про АТ»), Закону України «Про господарські товариства» (далі – ЗУ «Про ГТ»), Господарського кодексу України (далі – ГК України) та КК України.

Визначивши поняття «протиправне встановлення контролю над АТ», з метою встановлення заходів та засобів для правового захисту АТ від посягань на їхнє майно та органи управління, можна провести аналіз необхідних заходів для правового захисту АТ від рейдерських атак. Варто зауважити, що захист АТ від посягань на їхнє майно та органи управління поділяють на захист відповідними органами та захист, який обирає індивідуально керівництво АТ залежно від ситуації, що склалася. Завдяки науковому аналізу мусять бути сформульовані основні заходи, на які неодмінно треба звернути увагу суб'єктам господарювання в процесі захисту від рейдерських посягань на майно та органи управління АТ.

В. Бурдак переконує, що державний механізм захисту прав акціонерів має містити три складові: законодавчу, судову та організаційну. Перша передбачає ухвалення законів та НПА. Судова складова механізму захисту прав акціонерів – це здійснення судового захисту порушення прав акціонерів; організаційна – утворення організаційних структур, покликаних кваліфіковано вирішувати проблеми захисту прав акціонерів [1, с. 7]. Усі три складові потрібно застосовувати АТ у взаємодії. У разі, якщо представники АТ вдаватимуться на практиці до методів лише однієї складової – це у повному обсязі не захистить законних прав та інтересів акціонерів при посяганні на майно та органи управління АТ і в подальшому не призведе до позитивного результату.

На нашу думку, найважливішими органами, куди акціонери можуть звернутися по захист та протидію посяганням на майно та органи управління АТ, є прокуратура, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, утворена при Кабінеті

Міністрів України, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам та рейдерству, Антирейдерський союз підприємців України.

Варто також зауважити, що рішення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств не мають загальнообов'язкового характеру, а лише рекомендаційний, тому не можуть ефективно впливати на розвиток суспільних правовідносин. Необхідно розширити обсяг повноважень і надати вказаній комісії право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно та органи їх управління, гарантувати таким рішенням обов'язковий характер і встановити відповідальність за їхнє недотримання та невиконання. Внаслідок цього така комісія матиме необхідні повноваження щодо захисту АТ від посягань на їхнє майно та органи управління і зможе оперативно реагувати на правопорушення.

Проте, як свідчить практика, на сьогодні те попри, що у КК України встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, у нашій державі не визначено механізмів реалізації протидії вказаному явищу на практиці. Тому під час захисту підприємств від посягань на їхнє майно та органи управління здебільшого потрібно розраховувати на індивідуальні у різних випадках засоби захисту від посягань, які повинен мати керівник кожного суб'єкта господарювання.

Механізм захисту прав акціонера безпосередньо в АТ мусить фіксуватися у внутрішніх документах товариства. В АТ органами, що мають захищати інтереси акціонерів, є: загальні збори, спостережна рада товариства, ревізійна комісія. Вони можуть розглядати спірні питання корпоративного характеру (тобто такі, що виникають всередині самого товариства між акціонерами, між окремими акціонерами або їх групами та органами товариства, або їхніми посадовими особами). Також спір можна вирішувати у судових органах.

Варто наголосити, що не всі відносини у діяльності АТ можуть бути врегульовані законодавством та установчими документами. Тому актуальним для врегулювання відносин між акціонерами став акціонерний договір, у якому кожне АТ може закріпити необхідні саме для його діяльності положення (абз. 7 ч. 1 ст. 29 ЗУ «Про АТ»). На нашу думку, акціонери можуть укладати між собою договори саме з питань управління компанією. Рейдери, готуючи захоплення АТ, будуть шукати будь-яку можливість для отримання відомостей від міноритарних акціонерів, зокрема і тих, які є комерційною таємницею. З метою уникнення вищевказаних негативних наслідків для підприємства потрібно у статуті або договорі прописати Положення про комерційну

таємницю і конфіденційну інформацію, де передбачити можливість її надання третім особам тільки за рішенням загальних зборів (наглядової ради), також встановити відповідальність за її розголошення.

Б. В. Дерев'янка зазначає, що загроза рейдерства є найбільш вірогідною саме для тих АТ, акції котрих перебувають у власності приватних осіб. Тому краще її мінімізувати уже на початковому етапі – іще на стадії утворення нового суб'єкта господарювання. Загроза рейдерства унеможлиблюється за умови закріплення у статуті стратегічних питань і зазначення, що зміни до статуту є можливими лише після згоди усіх учасників [2, с. 289; 3, с. 140–141]. Варто погодитись із вченим, оскільки, крім законодавства, конче потрібно задіювати локальні НПА, зокрема прописувати у статуті всі важливі організаційні питання, пов'язані з управлінням АТ.

На основі аналізу тверджень науковців з приводу заходів захисту АТ від посягань на їхні майно та органи управління є доцільно виокремити такі додаткові заходи, на яких слід зосередити увагу суб'єктам господарювання:

1. На нашу думку, після висвітлення негативної інформації у засобах масової інформації (далі – ЗМІ) про мажоритарного акціонера та поширення недостовірних відомостей про стан фінансових справ у АТ – міноритарні акціонери почнуть шукати осіб, зацікавлених у купівлі акцій, та продавати свої акції. Відповідно, рейдери будуть зацікавлені у купівлі таких акцій у міноритарних акціонерів з подальшим продажем (через певний час) за завищеними цінами мажоритарному акціонерові. І. Ю. Копелев зазначає: якщо акціонери та керівники підприємства своєчасно дізналися про скуповування рейдерами акцій, вони можуть терміново провести контрскуповування акцій, здійснити додаткову емісію акцій і в такий спосіб суттєво зменшити рейдерський пакет, або передати нерухомість у власність дочірнім підприємствам [4, с. 312]. Варто загалом підтримати висловлену думку, оскільки всі ці способи запобігання рейдерству є необхідними АТ задля недопущення рейдерської атаки.

2. Гадаємо, не можна порушувати прав акціонерів (справно сплачувати дивіденди акціонерам; вчасно виплачувати заробітну плату менеджменту АТ; не надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна підприємства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна АТ), а навпаки, реалізувати їхнє право участі в управлінні, зокрема, щоб акціонери могли безперешкодно брати участь у загальних зборах та не були зацікавлені у продажі своїх акцій рейдерам. Одержавши інформацію про проведення купівлі акцій рейдером у мінори-

тарних акціонерів, власник змушений консолідувати 80% і більше акцій. Це потрібно для унеможливлення проведення захоплення АТ через акціонерний капітал.

3. І. Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружного поглинання та злиття підприємств, засновникам треба впровадити систему контролю за кредиторською заборгованістю, вивчити історію створення й діяльності підприємства, зокрема його приватизації, рішень зборів акціонерів зі стратегічних питань, проаналізувати законність додаткової емісії акцій, також законність прав власності на основні засоби [5, с. 98–99]. На нашу думку, потрібно мати всі документи, які можуть спростувати інформацію про неіснуючі борги АТ, або борги, які АТ уже погасило. Також необхідно володіти резервними коштами для виплати боргів, які можуть пред'явити рейдери. Якщо ж у АТ немає коштів для погашення кредитів, то слід із банком проводити перемовини та у письмовому вигляді закріпити угоду про реструктуризацію заборгованості. До того ж кошти варто брати у кредит в установах, з якими наявні певні зв'язки і які можуть на будь-який строк відтермінувати виплату із заборгованості. Хочеться звернути увагу, щоби керівництво АТ слідкувало за тим, чи немає у суді справ, стороною у яких виступає АТ, та чи не ведеться розгляд справи без участі АТ. Треба погодитись із науковцем, адже, лише дослідивши історію створення та діяльності підприємства, власник здатен окреслити адекватні шляхи захисту АТ. Отже, щоб уникнути захоплення, необхідно провести аналіз приватизації майна АТ, зокрема прослідкувати чіткість дотримання усіх процедур і здійснення приватизації без порушень законодавства. Це дасть змогу усунути допущені порушення або виправити їх.

4. Гадаємо, на підприємстві потрібно зберігати копію статуту, а оригінал – в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці, або в адвоката) для унеможливлення проникнення сторонніх осіб на підприємство та заволодіння статутом. Доступ до печатки повинна мати обмежена кількість осіб задля гарантування належного захисту АТ.

5. На нашу думку, при силовому захопленні АТ необхідно заручитися підтримкою охоронних структур для протидії незаконним посяганням на майно та органи управління. Також варто викликати представників ЗМІ для висвітлення рейдерської атаки у друкованих виданнях та оприлюднення в телевізійних передачах.

6. Не викликає сумніву, що для захисту АТ від комплексних посягань рейдерів і державних службовців, слід різко обмежити змогу останніх брати участь у рейдерських атаках. А тому надважливо на законодавчому рівні боротися з корупцією, позаяк у судовій системі

вона негативно позначається на прийнятті рішень. Також негативно вона впливає і на інші органи у державі. Зокрема, рейдери часто впроваджують план захоплення АТ, заручившись підтримкою суддів, представників силових структур та виконавчої служби. Мінімізації таких явищ повинен сприяти Закон України «Про очищення влади», що гарантує верховенство права та подолання корупції.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, у законодавстві відсутнє визначення такого поняття, як «рейдерство». За умови чіткого встановлення ознак цього поняття, його форм та передбачення переліку дій, які застосовують рейдери, появиться реальна можливість для встановлення повноцінної системи захисту АТ та забезпечення охорони підприємства вже з першими намаганнями захоплення.

Спроба доктринального визначення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)», пропозиція про внесення його до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України [6, с. 70], окреслення низки індивідуальних заходів щодо попередження рейдерських атак і вчинення дій для захисту майна та органів управління при посяганні на АТ, перелік органів, куди акціонери можуть звернутися по захист від таких посягань, – це ланки в ланцюжку заходів, спрямованих на забезпечення економічного процвітання держави від такої загрози, як рейдерство.

1. Бурдак В. Як захистити права акціонерів? / В. Бурдак // Правовий тиждень. – 2010. – № 33 (211). – С. 7–10.

2. Дерев'янка Б. В. Забезпечення прав власників майна приватних ВНЗ при їх реорганізації / Б. В. Дерев'янка // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 286–291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10dbvpir.pdf>.

3. Дерев'янка Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04 / Богдан Володимирович Дерев'янка. – Донецьк, 2014. – 504 с.

4. Копелев І. Ю. Рейдерство як феномен ринкової економіки / І. Ю. Копелев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (47). – С. 305–314.

5. Андрущенко І. Г. Заходи щодо запобігання недружньому поглинанню та злиттю підприємств у державі / І. Г. Андрущенко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 4. – С. 97–100.

6. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Ольга Андріївна Туркот. – Кривий Ріг, 2015. – 240 с.

Туркот О. А. Правовая защита акционерных обществ от посягательств на их имущество и органы управления

Предложено доктринальное определение понятия «противоправное установление контроля над акционерным обществом (рейдерство)», а также внесение его в законодательство. Выделены органы, которые осуществляют защиту от посягательств на имущество и органы управления акционерного общества.

Перечислены мероприятия, на которые нужно обращать внимание субъектам хозяйствования для предупреждения рейдерских атак и совершения действий с целью защиты имущества и органов управления в случае посягательств на акционерное общество.

Ключевые слова: правовая защита, акционерное общество, рейдерство, имущество, органы управления.

Turkot O. A. Legal protection of the joint-stock companies against encroachments on their property and management bodies

The doctrinal definition of «unlawful establishing control over a joint-stock company (corporate raid)» is determined by analyzing the results of the scientific research and the regulatory acts.

This definition is proposed to introduce legislation to establish the features, the forms and the list of actions, which realize the «raiders» against the encroachments on the property and the management bodies. The reliable protection of the property and the management bodies is required at the first attempt of the «raid» on the joint-stock company, therefore the features, the forms and the list of action should be prescribe in a legislation.

The responsibility for «corporate raid» should be increased as the Criminal Code of Ukraine provides the higher responsibility for the actions committed by the «raiders» during the encroachments on the property and the management bodies. The bodies protecting the interests of shareholders, solve the problems of corporate nature, which are defined in the article.

The mechanism of the protection of the shareholders' rights against the encroachments on the property and the management bodies should be recorded in the internal documents of the company (the shareholders agreement, the statute). The author draws the attention to a series of the measures against the «raider» encroachments in order to prevent the «raider» encroachments and the actions for the protection of the property and the management bodies in the joint-stock company.

The proposal for the introduction of technical measures to protect the interests of the joint-stock company – to save a copy of the statute in company, and original – elsewhere (such as in the banking box or lawyer) to limit access to a seal, etc. is included in the article. Employees of the legal department of the joint-stock company must track the availability of a disputes in the courts.

Key words: legal protection, joint-stock company, «corporate raid», property, management bodies.

Стаття надійшла 25 травня 2016 р.